

Tone Fløtten, Inger Lise Skog Hansen og
Hanne Cecilie Kavli

De ti største humanitære utfordringene i Norge

Tone Fløtten, Inger Lise Skog Hansen og
Hanne Cecilie Kavli

De ti største humanitære utfordringene i Norge

© Fafo 2009
ISSN 0804-5135

Innledning

Fafo har på oppdrag fra Røde Kors listet opp de ti største humanitære utfordringer i Norge i dag. Rapporteringen til Røde Kors var dette foilsettet sammen med noen utdypende kommentarer og referanser. Vårt foilsett baserer seg på tilgjengelig forskning og statistikk.

Hva er en humanitær utfordring? Når folk hører begrepet "humanitære utfordringer" vil vi tro at de første assosiasjonene er humanitære katastrofer, fattige land, sult, nød, vold og krig. For de færreste vil assosiasjonene gå i retning av velferdsutfordringene det norske samfunnet står overfor. Norge er et godt land å leve i for de fleste og humanitære utfordringer i Norge er derfor noe annet de store humanitære katastrofene.

Vårt utgangspunkt for å peke ut de ti største humanitære utfordringene i Norge har vært at disse utfordringene er samfunnsproblemer som vi mener kan true det de fleste oppfatter som grunnlaget for et godt samfunn. Humanitære katastrofer er selvfølgelig en trussel mot det gode samfunn. Etter vår oppfatning står imidlertid ikke Norge overfor noen katastrofer eller problemer som utgjør generelle trusler mot menneskers sikkerhet, rettigheter eller tilgang til ressurser og tjenester (selv om enkeltpersoner og mindre grupper har store problemer i sitt forhold til den norske velferdsstaten).

For å kunne velge problemer som truer det gode samfunn har det vært nødvendig å først beskrive hva som kan anses som viktige verdier og egenskaper ved det norske velferdssamfunnet.

Viktige egenskaper ved "det gode samfunn"

Den norske velferdsmodellen har bidratt til at Norge har høy levestandard sammenlignet med mange andre land. Mange vil si at velferdsmodellen er et frihetsprosjekt. Velferdspolitikken skal sikre frihet *fra* sult, sykdom, økonomisk avhengighet av andre, og frihet *til* å leve ut egne muligheter. Trekker vi det lenger kan vi si at grunnverdier i det norske samfunn er de samme som i den franske revolusjonen: frihet, likhet og brorskap.

Et viktig grunnlag for den norske velferdsmodellen er utdanning til alle for å sikre kompetanse, og høy sysselsetting for å finansiere en velferdsstat med et sosialt sikkerhetsnett som favner alle.

I denne velferdsmodellen er det også andre verdier som er viktige, som jevn fordeling og høy grad at tillitt i befolkningen både til hverandre og i form av tillit og oppslutning om politiske institusjoner og offentlige systemer. Vern mot vold, forfølgelse og diskriminering er allmenne anerkjente menneskerettigheter, og også en del av verdigrunnlaget i det norske samfunnet. Prinsippet om likestilling står også høyt i Norge, og det er en målsetting at alle skal være sosialt inkludert, i den forstand at de har mulighet til å delta i samfunnslivet, til å ha sosialt nettverk osv.

Den norske velferdsmodellen avhenger av at mange slutter opp om velferdssamfunnets prinsipper. Men er det problemer, utfordringer, trender i dagens samfunn som kan bidra til å undergrave det

norske velferdssamfunnet? Eller er levestandarden så høy og fellesskapsfølelsen så sterk at det norske samfunnet ikke står overfor alvorlige trusler?

Det går stort sett bra i Norge

I foilsettet beskriver vi utviklingen i det norske samfunnet langs noen sentrale dimensjoner. Norge har de siste 10 årene hatt en eventyrlig økonomisk utvikling, og nordmenn flest har fått bedre levekår på alle sentrale levekårsindikatorer. Det er ikke bare Norge som kommer godt ut i internasjonale sammenlikninger. Alle de nordiske landene har for eksempel BNP over EU-gjennomsnittet. I tillegg kommer Norge høyt opp når UNDP årlig frigir sin oversikt over levekår. I tillegg er konkurransevnen god. Med andre ord: Norge gjør det komparativt sett veldig bra!

Utdanningsnivået er relativt høyt i Norge og andelen med høyere utdanning har vokst de siste årene. Norge har høy sysselsetting sammenlignet med andre land. Og inntektsulikheten er lav sammenlignet med andre land. Det mest vanlige målet på inntektsulikhet i en befolkning er den såkalte Gini-koeffisienten. Denne koeffisienten har en skala fra 0 til 1 – jo høyere tall, jo mer ulikhet i befolkningen. I figuren i foil 6 ser vi at Norge har relativt lav Gini-koeffisient sammenlignet med andre OECD-land. Det er for øvrig vanlig at rike land har mindre inntektsulikhet enn fattige land.

Inntektsulikheten i Norge var lenge relativt stabil, men fra 1992 har den økt jevnt. Etter 2001 har det vært en sterk økning i ulikhet, med en topp i 2005. Deretter har ulikheten blitt mindre. Det meste av økningen i ulikhet fra 2001 og utover skyldtes at den rikeste tidelen i befolkningen har hatt en sterk vekst i kapitalinntekter. En skattereform i 2006 gjorde det mindre lønnsomt å ta ut utbytte, noe som forklarer den skarpe nedgangen i ulikhet mellom 2005 og 2006. Det er foreløpig et åpent spørsmål hva som skjer med ulikheten etter finanskrisa (dvs fra 2008). Med dette forbeholdet er konklusjonen at det har vært en økning i inntektsulikheten i Norge de siste tjue årene, men sammenlignet med andre land utenom Norden er ulikheten fortsatt relativt lav.

Det er ikke noen entydige tegn til økning i fattigdom i Norge. Økningen i inntektsulikhet gjenspeiles ikke i en økning i fattigdom. Norge – og de andre nordiske landene – har lite fattigdom sammenlignet med andre land. Fattigdom kan måles på flere måter. Det vanligste er å ta utgangspunkt i inntektsfordelingen i samfunnet og sette fattigdomsgrensen ved inntekt lavere enn 50 eller 60 prosent av medianinntekten (medianinntekten = den midterste inntekten i fordelingen). I tillegg tas det hensyn til stordriftsfordeler ved å benytte en såkalt ekvivalensskala (EU-skalaen eller OECD-skalaen). Og endelig kan man velge å utelate studentene fra fattigdomsberegningene (man har ikke informasjon i innteksregistrene om studielån, dessuten regner man med at studentene raskt kommer over i en bedre inntektssituasjon).

Og selv om en skulle tro det ut fra mediebildet, ser ikke kriminaliteten ut til å øke. Situasjonen er snarere omvendt, det har vært en nedgang i anmeldte lovbrudd siden toppen i 2002. Det er særlig vinningskriminaliteten som har gått ned.

En av de store endringene i det norske samfunnet de siste tiårene er at Norge har fått en mulietnisk befolkning. I dag er det av nær 460 000 personer bosatt i Norge som enten har innvandret selv eller er født i Norge med innvandrerforeldre. Til samme utgjør disse gruppene 9,7 prosent av befolkningen.

Kilde: <http://www.ssb.no/innvandring/>

10 humanitære utfordringer

Vi har valgt å framheve ti utfordringer som de mest markerte humanitære utfordringene Norge står overfor per i dag. Vår vurdering er at dette er problemer som utfordrer det norske velferdssamfunnet – ved at de utfordrer grunnlaget for frihet, likhet og solidaritet. Vi har ikke gjort forsøk på å rangere de ti utfordringene etter viktighet. De ti utfordringene vi peker på er:

1) Utestengning fra utdanning og arbeidsliv.

2) Huller i velferdsstatens sikkerhetsnett.

3) Sosial ulikhet.

4) Marginaliseringsspiraler.

5) Vold i ungdomsmiljøer.

6) Nye trusler mot likestillingsidealet.

7) Ensomhet.

8) Unges psykiske helse.

9) Narkotika og rusmiddelmissbruk.

Det norske samfunnet er tuftet på solidaritet, likhetsidealer og høy grad av sosial tillit. Nettopp i dette perspektivet er de 9 utfordringer viktige – fordi de utfordrer grunnleggende verdier og egenskaper ved det norske samfunnet. Vårt hovedpoeng er at disse utfordringene mot det norske velferdssamfunnet fører til at den i dag høye grad av sosiale kapital i det norske samfunnet havner på gyngende grunn.

10) Sosial kapital på gyngende grunn.

De 10 største humanitære utfordringene i Norge

Et innspill fra Tone Fløtten, Inger Lise Skog Hansen og
Hanne Cecilie Kavli

Fafo Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning

17/2 2009

Humanitære utfordringer – hva er det?

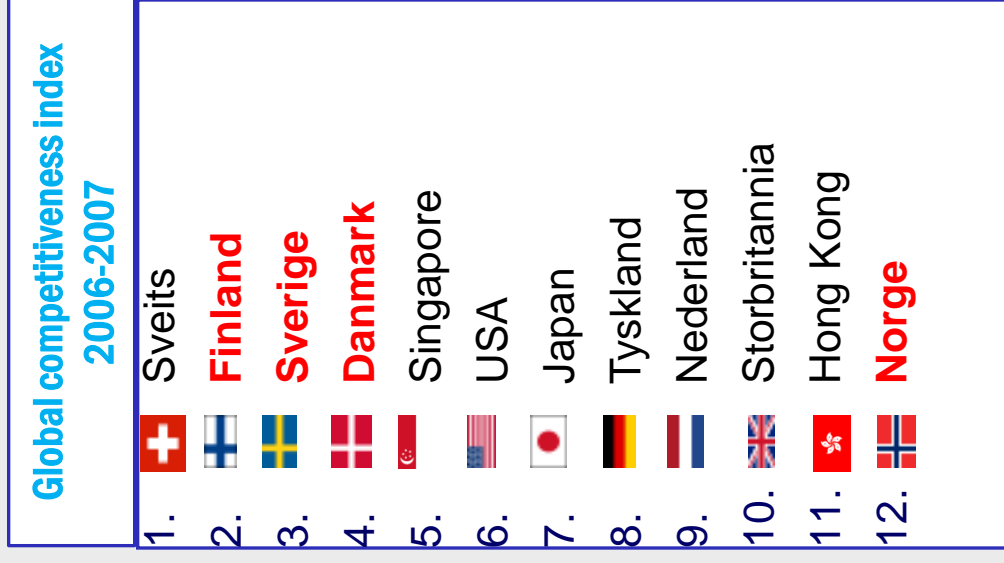
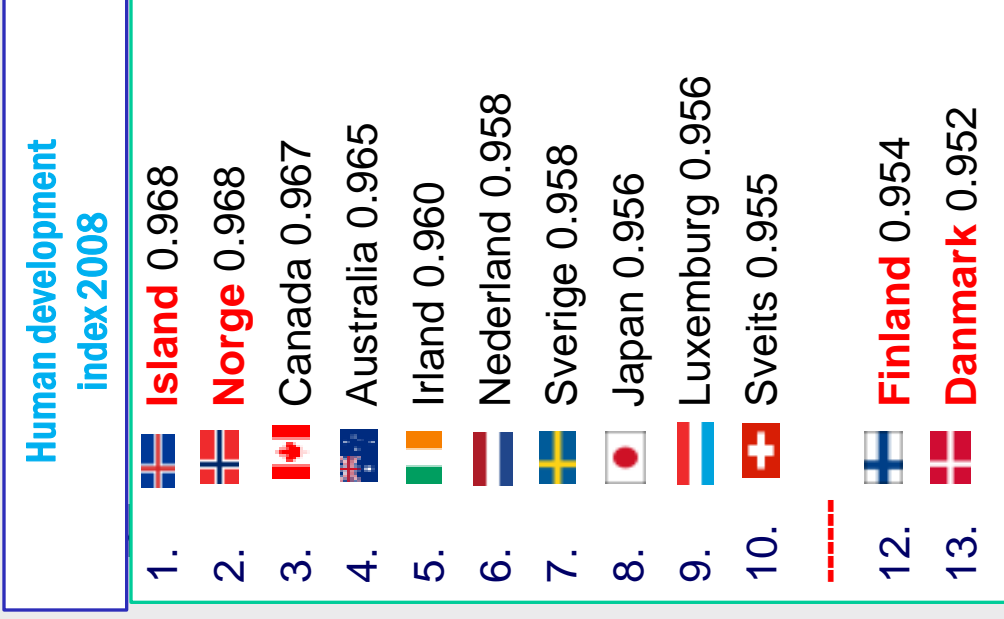
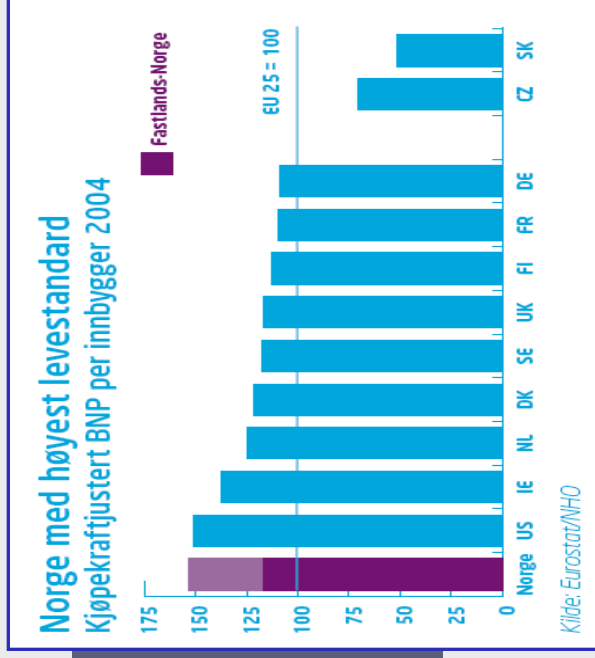
- Humanitære katastrofer:
 - Sultkatastrofer, pandemier, desintegreerte samfunn, krig, vold og overgrep...
 - Gjerne situasjoner der mange mennesker rammes
- Humanitære utfordringer i Norge:
 - Trusler mot opprettholdelse av ”det gode samfunn”
 - Trusler mot menneskers sikkerhet, rettigheter og tilgang til ressurser og tjenester.
 - Ikke nødvendigvis problemer som rammes de store massene

Den norske samfunn – viktige egenskaper ved det gode samfunn

- Høy deltakelse i utdanning og arbeidsliv
- Sosialt sikkerhetsnett som favner alle
- Jevn fordeling
- Sosial tillit
- Vern mot vold, forfølgelse og diskriminering
- Likestilling
- Sosial inkludering (sosialt nettverk og deltakelse i samfunnsliv)

Frihet, likhet og solidaritet – eller den norske velferdsmodellen.

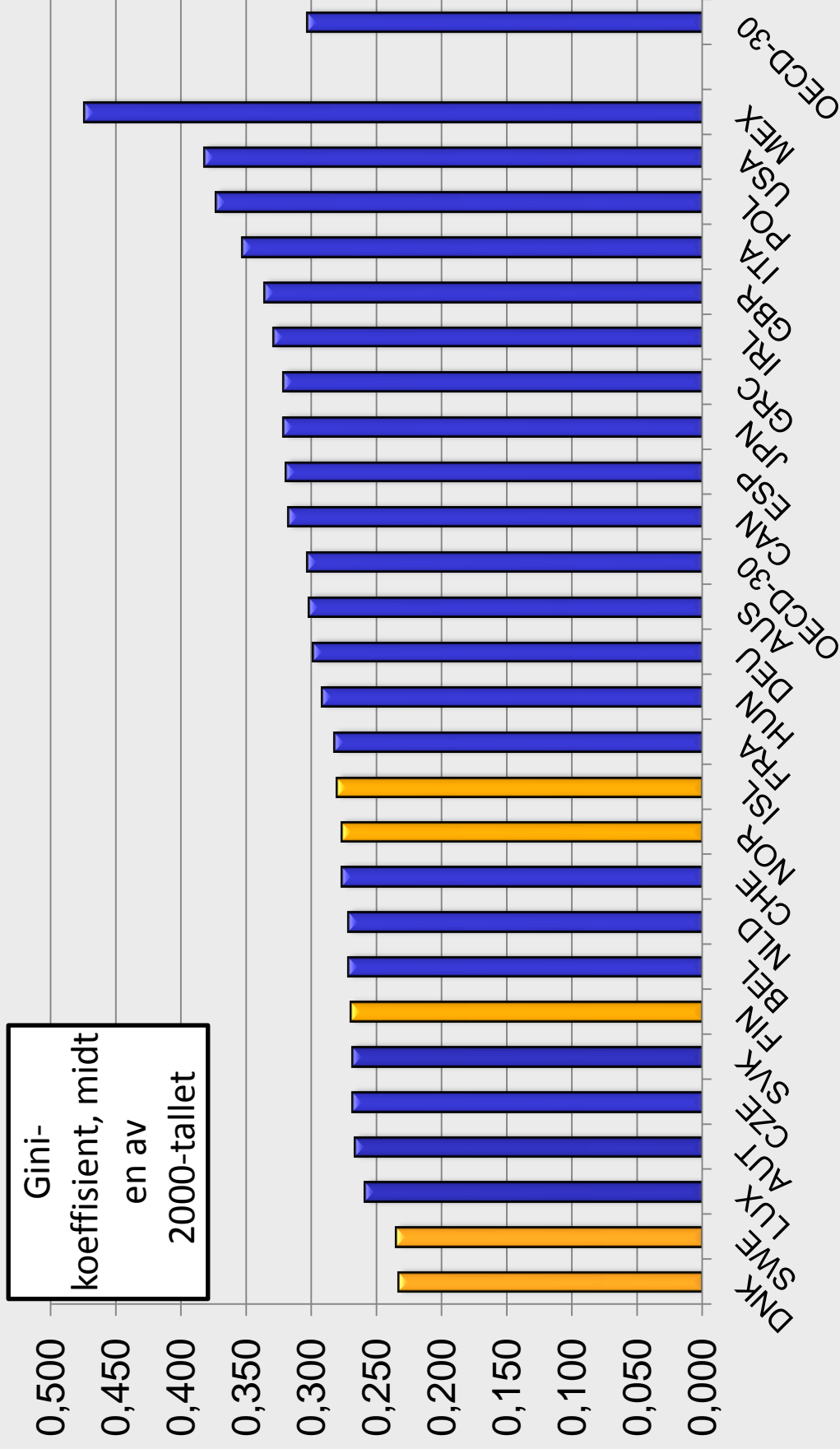
Verdens beste land å bo i... (for de fleste)

Generelt høy utdanning og høy sysselsettingsandel

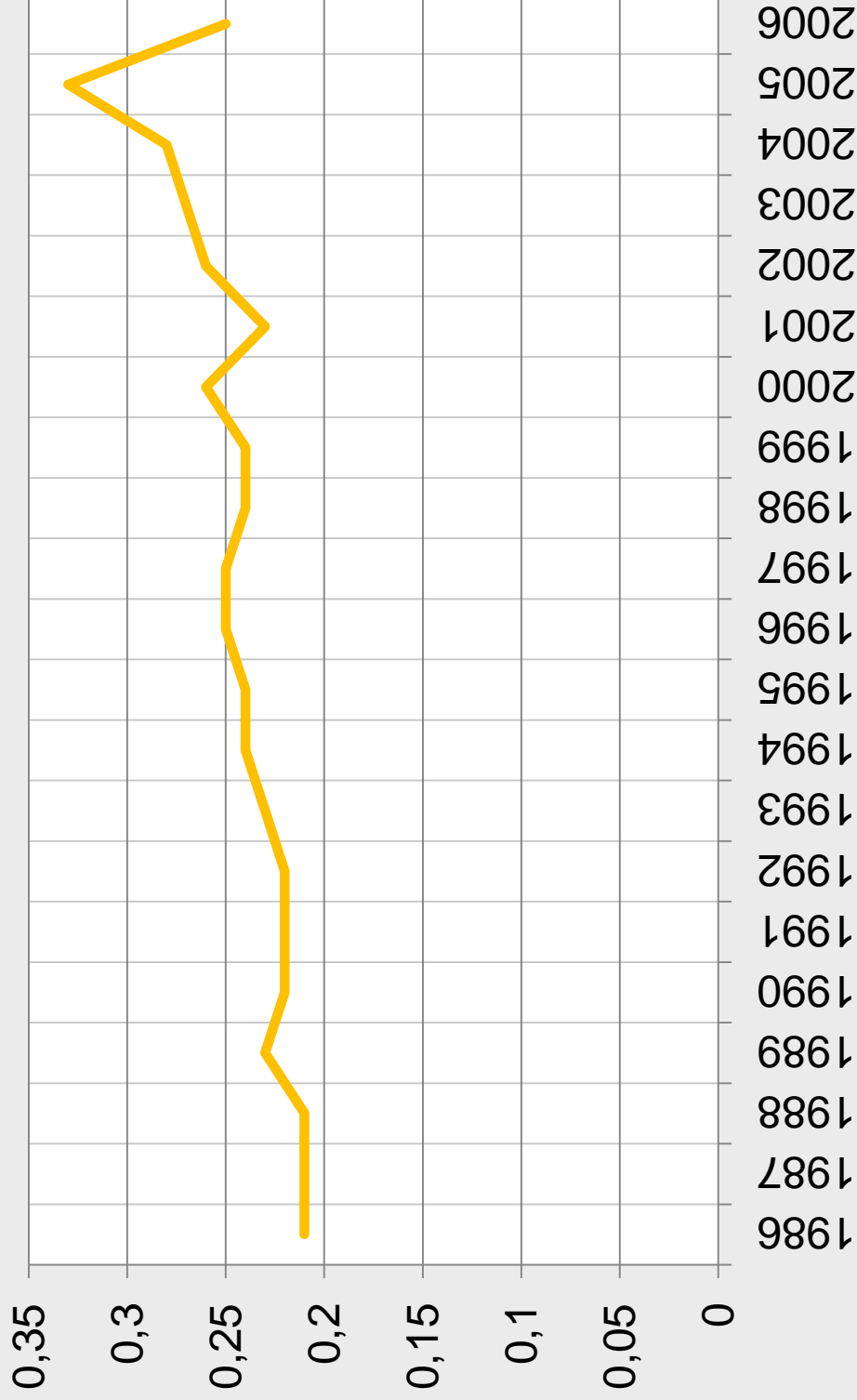
- Norge er blitt et utdanningssamfunn
 - Ni av ti ungdommer mellom 16-18 år er i videregående opplæring
 - Hver fjerde person har høyere utdanning
 - Kun 31 prosent har grunnskole som høyeste fullførte utdanning
- Norge er i verdenstoppen når det gjelder sysselsetting
 - 74 prosent i alderen 15–74 år er i arbeidsstyrken
 - Høy sysselsetting blant kvinner og eldre

Liten inntektsulikhet i Norge

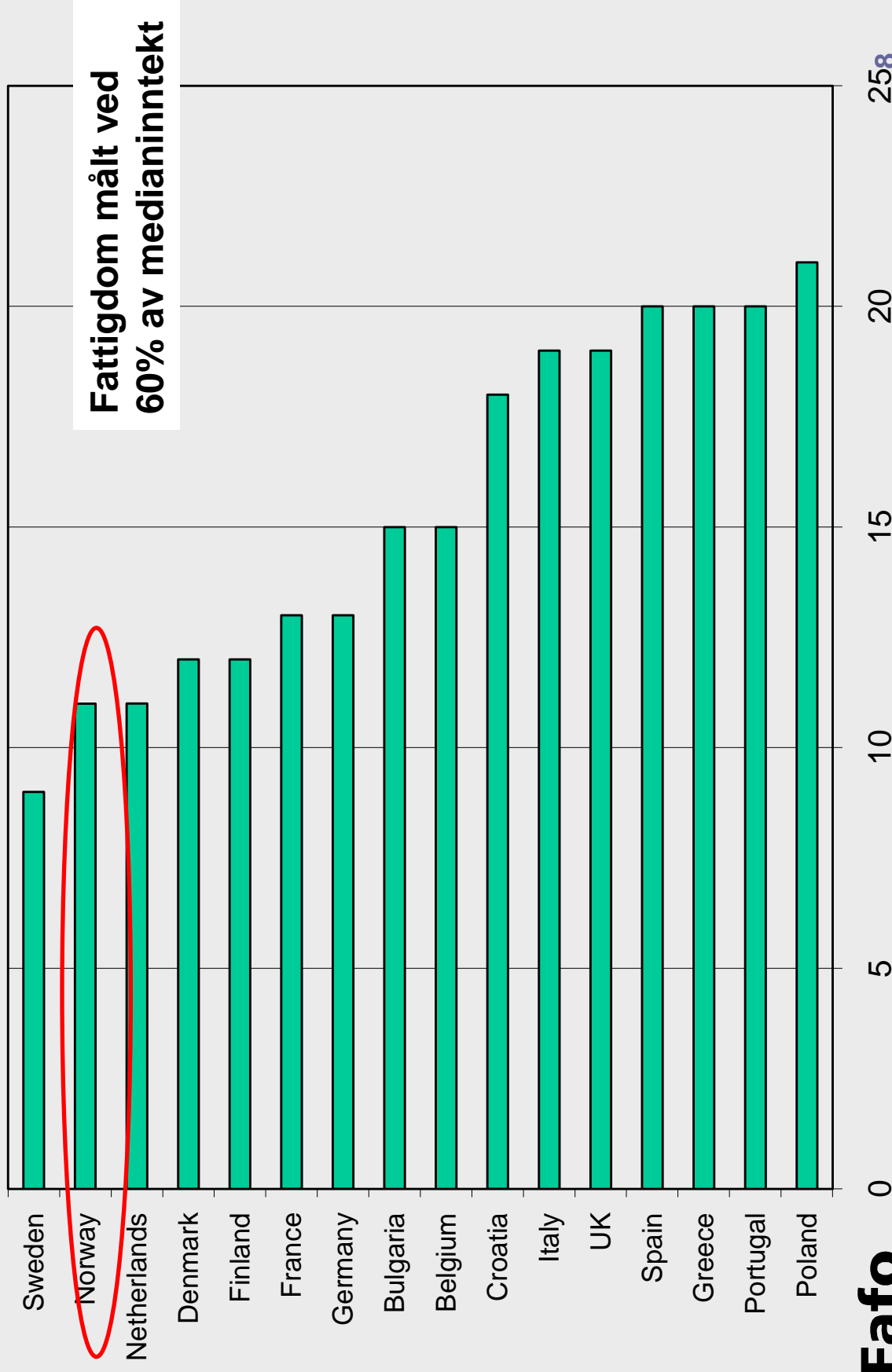

Men ulikheten har økt

Utviklingen i inntektsulikhet, målt ved Gini-koeffisient. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1986-2006

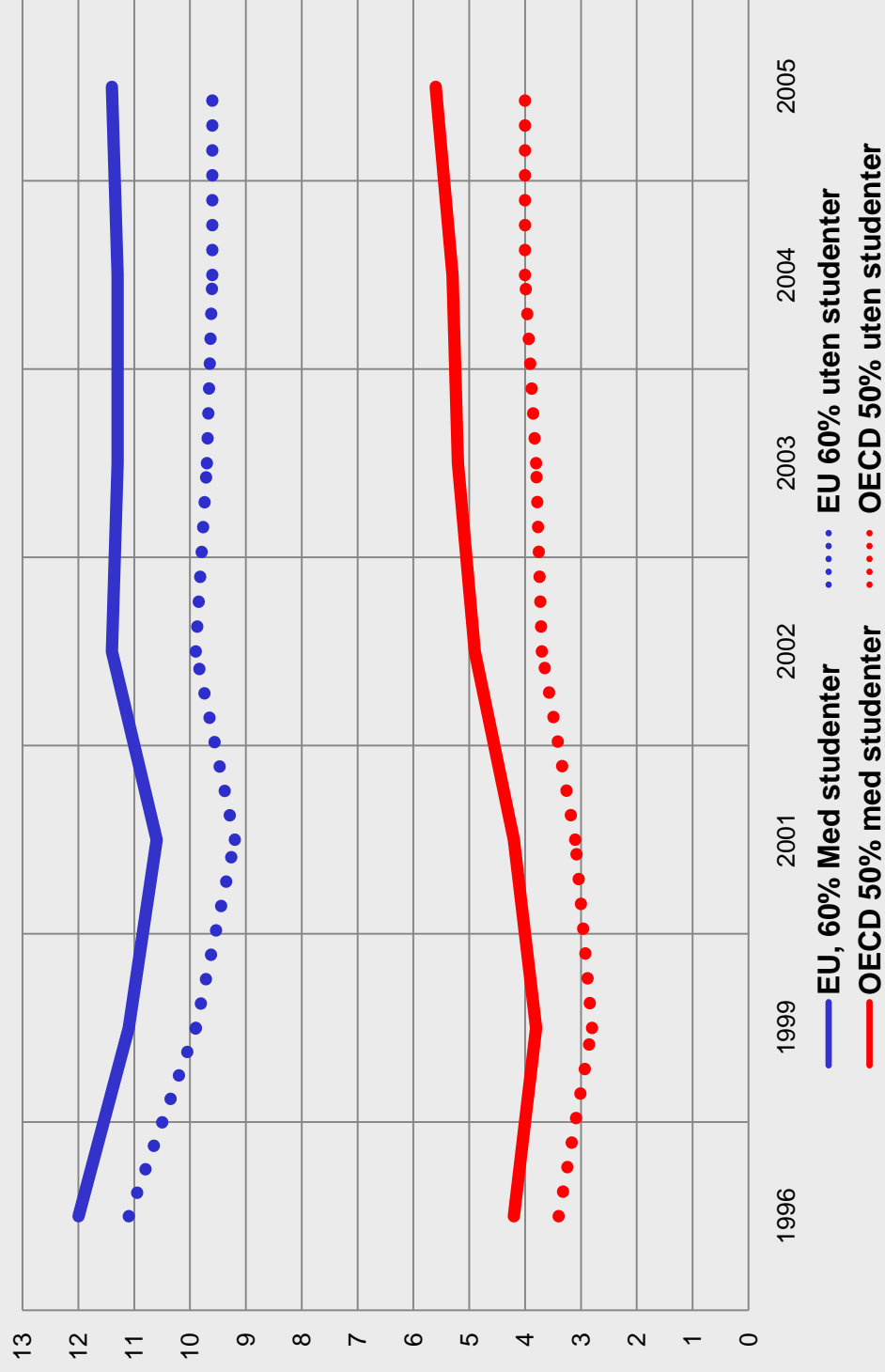

Relativt sett lav fattigdom i Norge

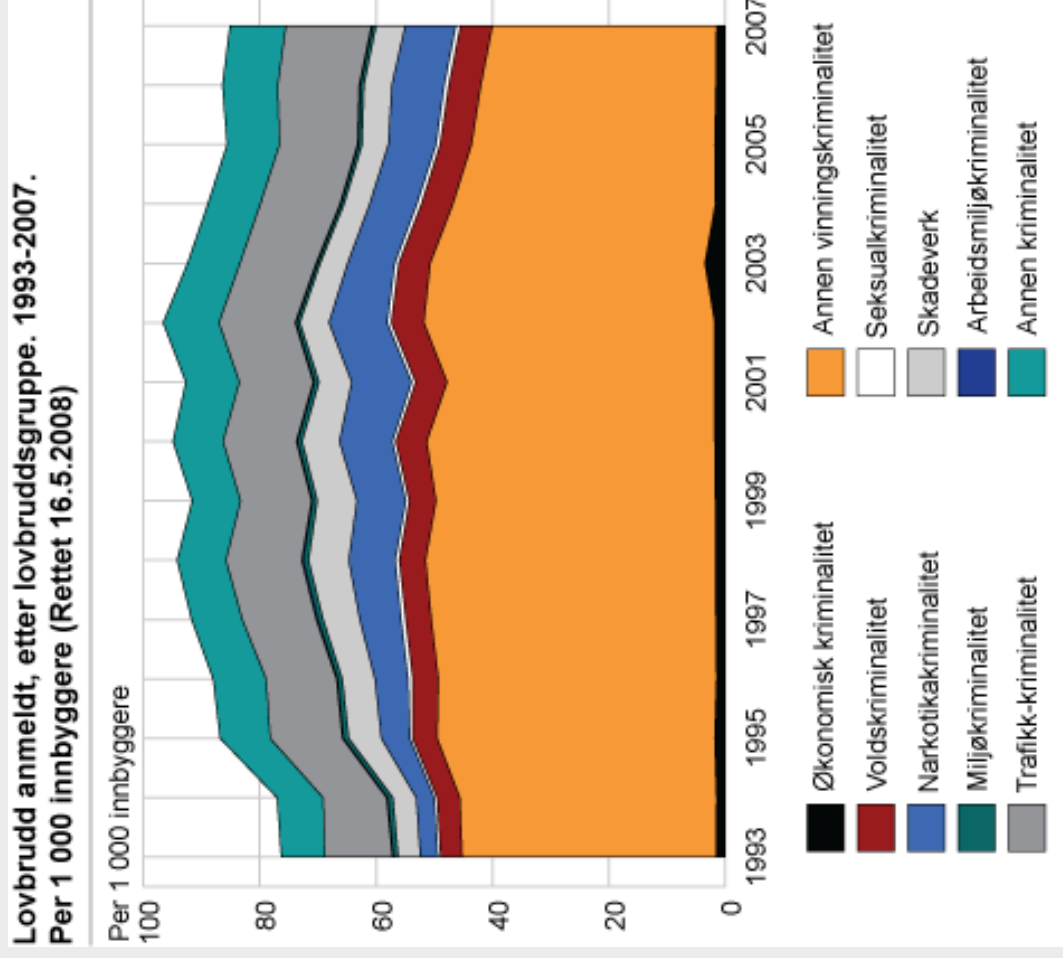

258
Kilde: Eurostat 2005

Og fattigdommen er stabil

Ikke generelle tegn til økende kriminalitet

Samfunnet endrer seg

- **Befolkningssammensetningen endrer seg**
 - Innvandrerbefolkningen i Norge er fordoblet siden 1990 og utgjør i dag 9,7% av befolkningen
 - Halvparten av innvandrerne har bakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika
 - Det bor innvandrere i alle norske kommuner
 - Hver sjettede person i innvandrerbefolkningen er født i Norge – og blant dem er 85% under 20 år
 - Det blir flere eldre og de eldre lever lenger
 - Det blir flere énpersonshusholdninger
- **Økonomien stadig mer globalisert**
 - Kravene til effektivitet, produktivitet og konkurranseevne skjerpes
- **Den teknologiske utviklingen fortsetter**
 - Teknologien setter strengere krav til våre kognitive evner

De fleste opplever å ha det bra

- Norge sammen med de andre nordiske land ligger høyt på statistikken i undersøkelser av lykke og tilfredshet med livet (European Quality of Life Survey 2007).
- Norge og de nordiske land ligger også i topp på måling av tillit mellom mennesker og til politiske institusjoner (European Quality of Life Survey 2007)
- Mer enn 80 prosent opplever at de har god eller meget god helse (Helseundersøkelsene)

Utfordres solidariteten med de dårligst stilte når den store majoriteten har det bra?

- Det går godt for de aller fleste – velstand for majoriteten
- De aller fleste unge gjennomfører utdanning
- De aller fleste nordmenn jobber
- De aller fleste nordmenn opplever at de har god helse
- De aller fleste får de tjenester de trenger
- De aller fleste nordmenn har ett eget sted å bo
- Likevel noen som faller utenfor og et synlig utenforskap i det norske samfunnet

10 humanitære utfordringer

1. Utestengning fra utdanning og arbeidsliv
2. Huller i velferdsstatens sikkerhetsnett
3. Sosial ulikhet
4. Marginaliseringsspiraler
5. Vold i ungdomsmiljøer
6. Nye trusler mot likestillingsidealet
7. Ensomhet
8. Unges psykiske helse
9. Narkotika og rusmiddelmisbruk
10. Sosial kapital på gyngende grunn

Utfordring 1: Utestengning fra utdanning og arbeidsliv

- Deltakelse i arbeidslivet er den viktigste forutsetningen for gode levekår
- Utdanning er den viktigste forutsetningen for innpass til arbeidslivet og en stabil arbeidstilknytning
- Det er en utfordring at grupper i befolkningen faller utenfor utdanning og arbeidsliv. Dette danner grunnlag for ulikhet på andre områder

De fleste er innenfor, men en del blir stående utenfor

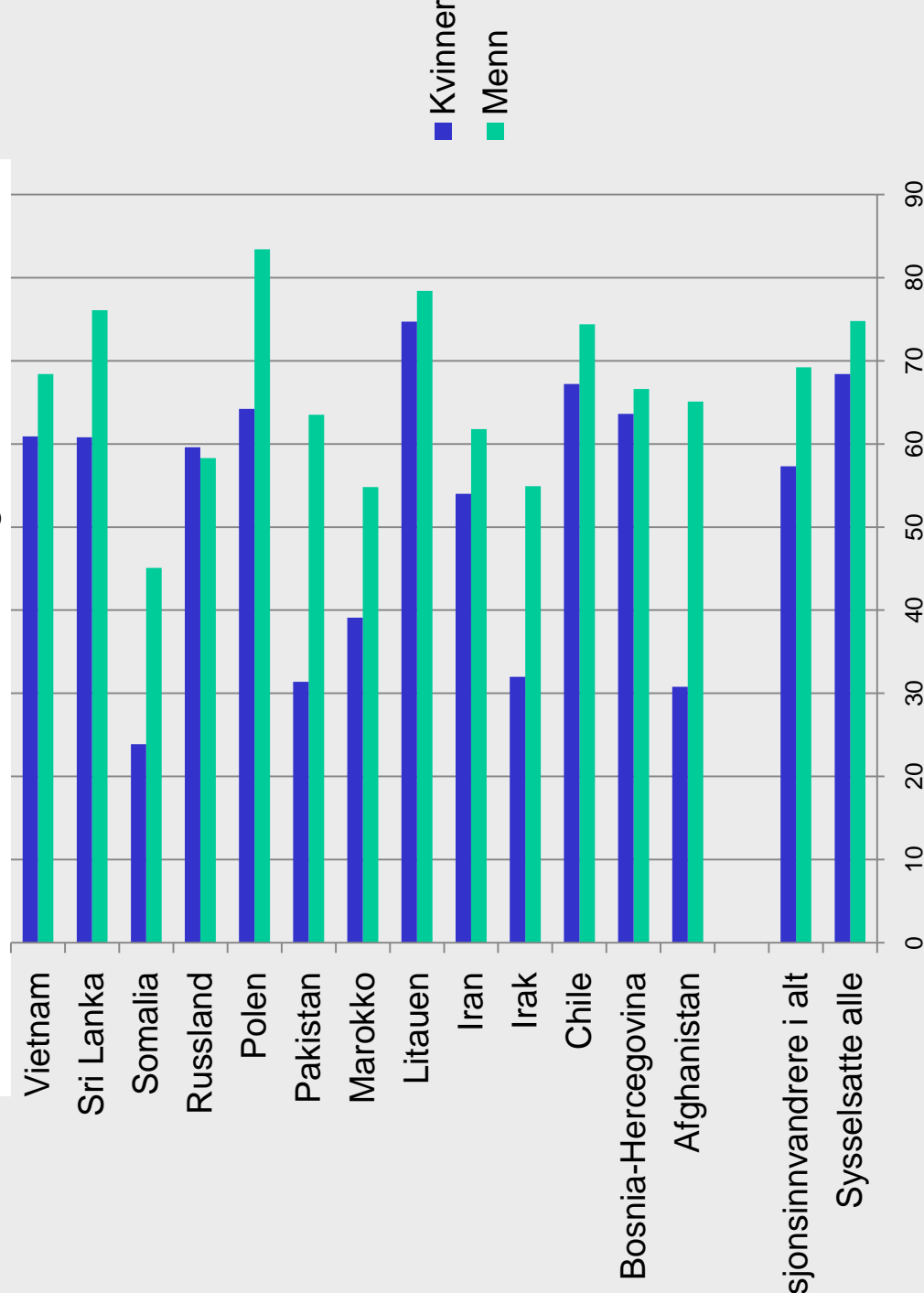
- En høy andel av ungdommene tar videregående utdanning, men ...
 - ... det er en bekymringsfull utvikling med unge som dropper ut av videregående skole
 - ... utdanningsnivået er ikke jevnt fordelt i befolkningen
- Høyeste sysselsetting i verden, men noen grupper sliter:
 - Etniske minoriteter har lavere sysselsetting enn befolkningen for øvrig
 - Personer med nedsatt funksjonsevne har lav sysselsettingsrate, økende uføretrygging av unge med psykiske lidelser
 - Unge med lav utdanning sliter med overgangen skole - arbeid
 - Personer med rusproblemer står ofte utenfor det ordinære arbeidslivet
- Lav utdanning og det å være uten jobb har konsekvenser for økonomi, men også for sosial integrasjon og generelle levekår

Frafall fra videregående opplæring

- En av fem slutter underveis og kun 70 prosent oppnår studie eller yrkeskompetanse i løpet av fem år
- Elever med innvandringsbakgrunn, særlig gutter, faller oftere ut av opplæringen enn elever i øvrig befolkning
- Gutter med ikke-vestlig bakgrunn har lavest sannsynlighet for å få læreplass uansett karakternivå
- Etterkommere av innvandrere har imidlertid like god progresjon og gjennomføring som øvrig befolkning

Lavere sysselsetting, men innvanderes sysselsetting varierer med landbakgrunn

Arbeidsmarkedsdeltakelse i Norge 4. kvartal 2007.

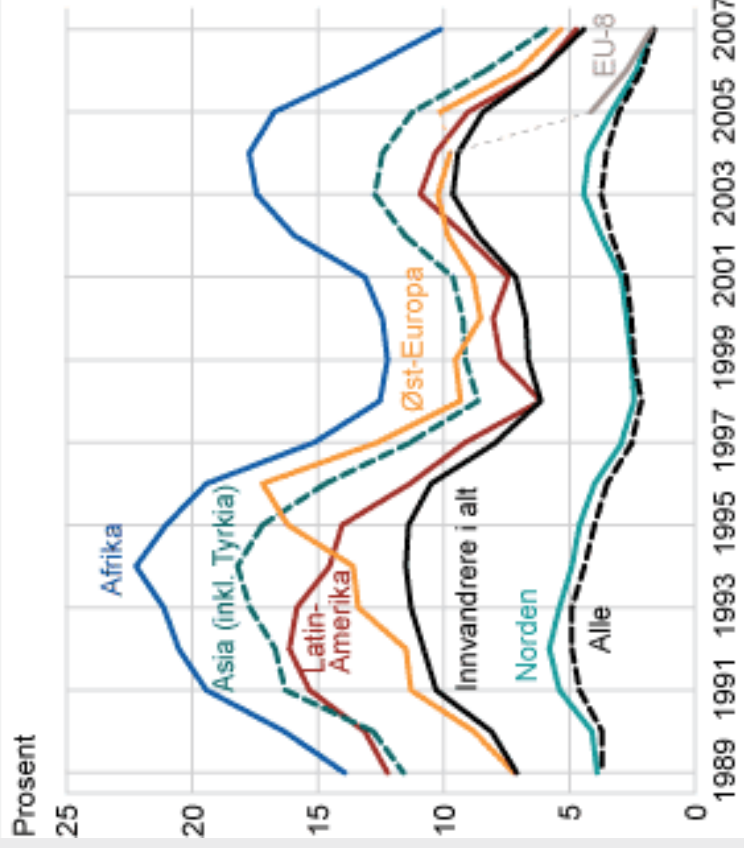

Sysselsatte førstegenerasjonsinnvandrere i alt

Sysselsatte alle

Arbeidsledigheten blant innvandrere går ned, men er høyere enn ledigheten generelt

Registrert helt arbeidsledige i alderen 16-74 år etter landbakgrunn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av november 1989-2007¹

¹ Brudd i tidsserien i 1999 pga. endringer i definisjonen av helt arbeidsledige.

Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet

- 45 prosent sysselsatt – stabilt siden 2000
 - 47% jobber deltid
- 92 000 (17%) ikke-sysselsatte ønsker arbeid – 16000 registrerte ledige.
- En stor andel personer med psykiske lidelser blir uføretrygdet
- Mange opplever problemer i overgangen utdanning – arbeid

Utfordring 2: Huller i velferdsstatens sikkerhetsnett

- Den norske velferdsstaten skal omfatte alle borgere og sikre tjenester og støtte ved behov
- Velferdsstaten når de aller fleste, men noen grupper ser ut til å mangle tjenester og vern mot sosial nød
- Noen grupper ender til tross for en omfattende velferdsstat med levekår som ikke er akseptable i det norske velferdssamfunnet

Huller i velferdsstatens sikkerhetsnett? Grupper med risiko for manglende tjenester og støtte

- Bostedsløse
- Rusmiddelmisbrukere
- Personer med psykiske lidelser
- Langtidsmottakere av sosialhjelp
- Innsatte i fengsler og i overgang mellom fengsel og frihet
- Migranter med uklare rettigheter
- Asylsøker barn og unge
- Barn i familier med inntektsfattigdom

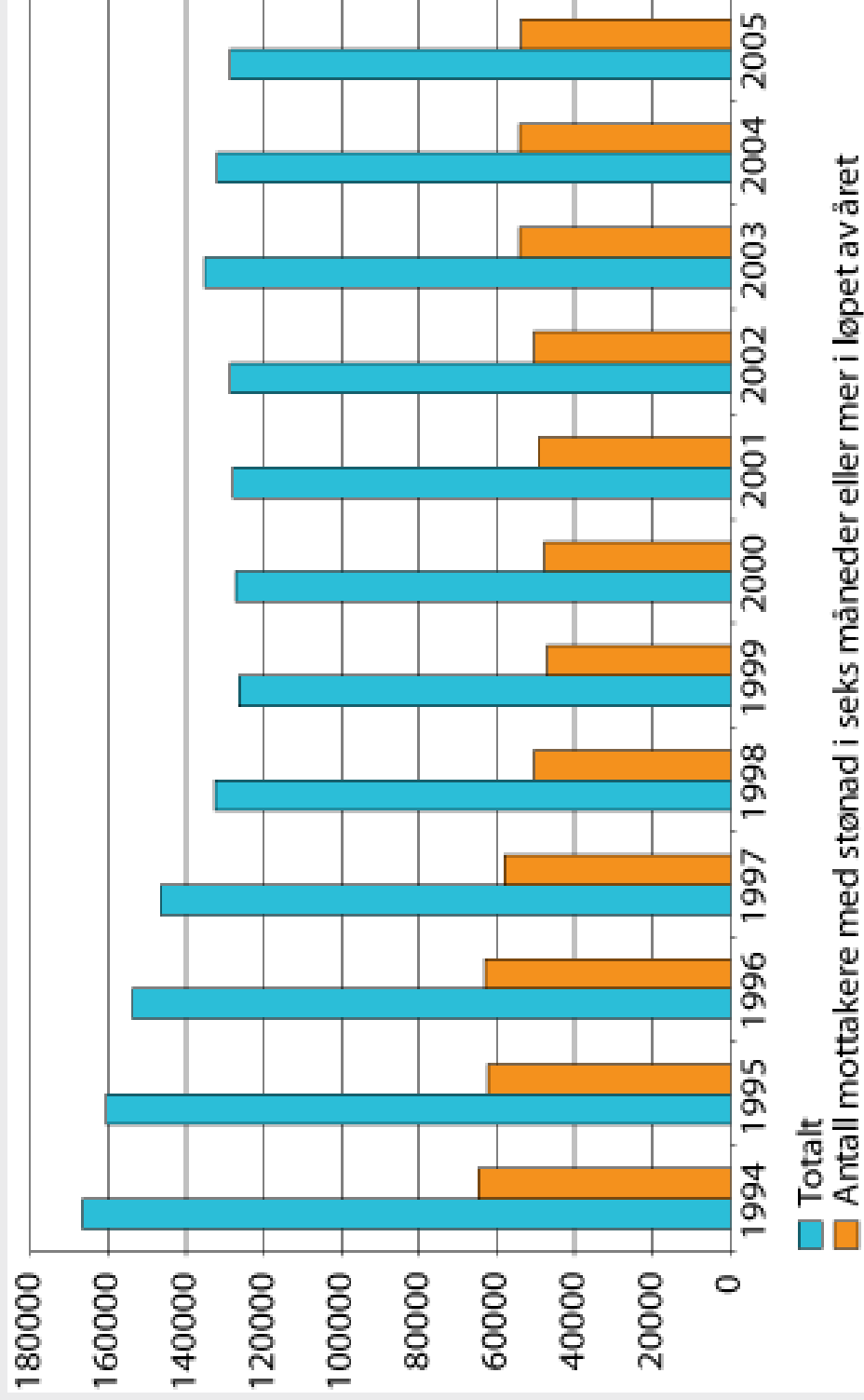
Manglende tjenester og oppfølging av rusmiddelmissbrukere

- Rusmiddelmissbrukere i norske kommuner får ofte ikke de tjenester og den oppfølging de har behov for
 - Mangler ofte et eget sted å bo (jfr. bostedsløse) og en gjennomgående mangel på helsetjenester inkludert tannhelsetjenester
 - Mangel på avrusningsplasser og behandlingsplasser
 - Inntektsfattigdom på grunn av manglende arbeid og inntektssikring
- Personer med samtidig rusmiddelmissbruk og psykisk lidelse særlig utsatt

Bostedsløse

- 5500 bostedsløse ved siste kartlegging
 - 24% løslatt fra fengsel eller utskrevet fra institusjon siste 6 måneder
 - 25% utkastet
 - 60% med rusavhengighet
 - 38 % med psykiske problemer
 - Totalt 75 % som har rusproblematikk, psykiske problemer eller begge deler
- Svak juridisk beskyttelse av bostedsløse
- Avhengighet av kommunale budsjetter

Nedgang i mottakere av sosialhjelp, men relativt uendret i antall langtidsmottakere

Innsatte i fengsler og i overgang mellom fengsel og frihet

- Innsatte har dårlige levekår på flere viktige områder. Økonomi, helse, arbeid og bolig
- 60 prosent rusmiddelmisbrukere
- Tilbakefallsprosenten blant innsatte er om lag 40 prosent og gjengangere har ofte opphopning av levekårsproblemer
- Ved løslatelse mangler mange noe å komme ut til; bolig, arbeid / forutsigbar inntekt og sosialt nettverk
- Sviktende bro mellom fengsel og det kommunale hjelpeapparatet i gjenintegreringsprosessen
- Behov for nettverkstjenester og kameratstøtte

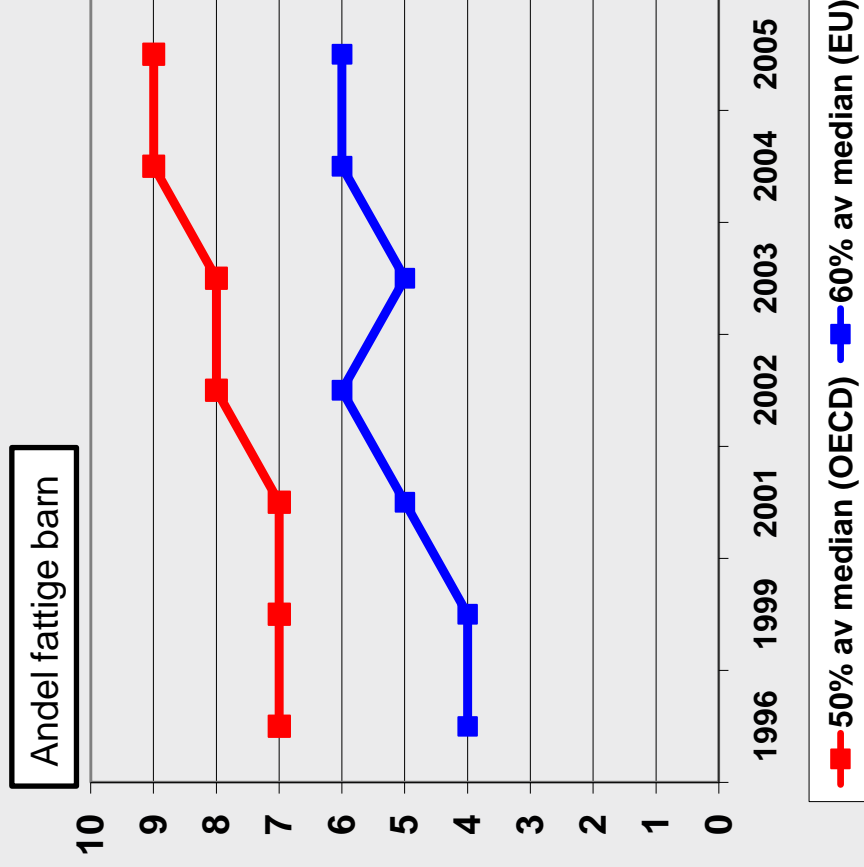
Utnytting av migranter med usikre rettigheter

- **Illegale migranter – uten rettigheter**
 - Usikre estimat, men anslag på 18 000
 - Særlig utfordringer knyttet til prostitusjon og beskyttelse
 - Illegale migranter / migranter som har fått avslag på asyl/opphold
 - Manglende beskyttelse mot vold, kriminalitet
 - Manglende tilgang til helsetjenester og offentlige tjenester
- **Ekteskapsmigranter avhengig av ektefelle**
 - Ikke egne rettigheter før etter 3 år
- **Migranter i gråsonen**
 - Gjestearbeidere med dårlige bo- og leveforhold

Asylsøker barn og unge

- Oppnådd bedre sikring av rettigheter, men noen sliter med lange perioder i mottak
- Psykisk press
- Manglende ressurser til oppfølging og sosialt nettverk
- Egne problemstillinger knyttet til enslige mindreårige asylsøkere
 - Enslige asylsøkere under 15 år overført til det statlige barnevernet
 - Uavklart for enslige asylsøkere mellom 15 og 18 år

Barn i fattige familier

- Det er lite barnefattigdom i Norge sammenliknet med andre land
- Men barnefattigdommen er der, og den øker
- Sosialhjelp går i arv (Lorentzen og Nielsen 2008)

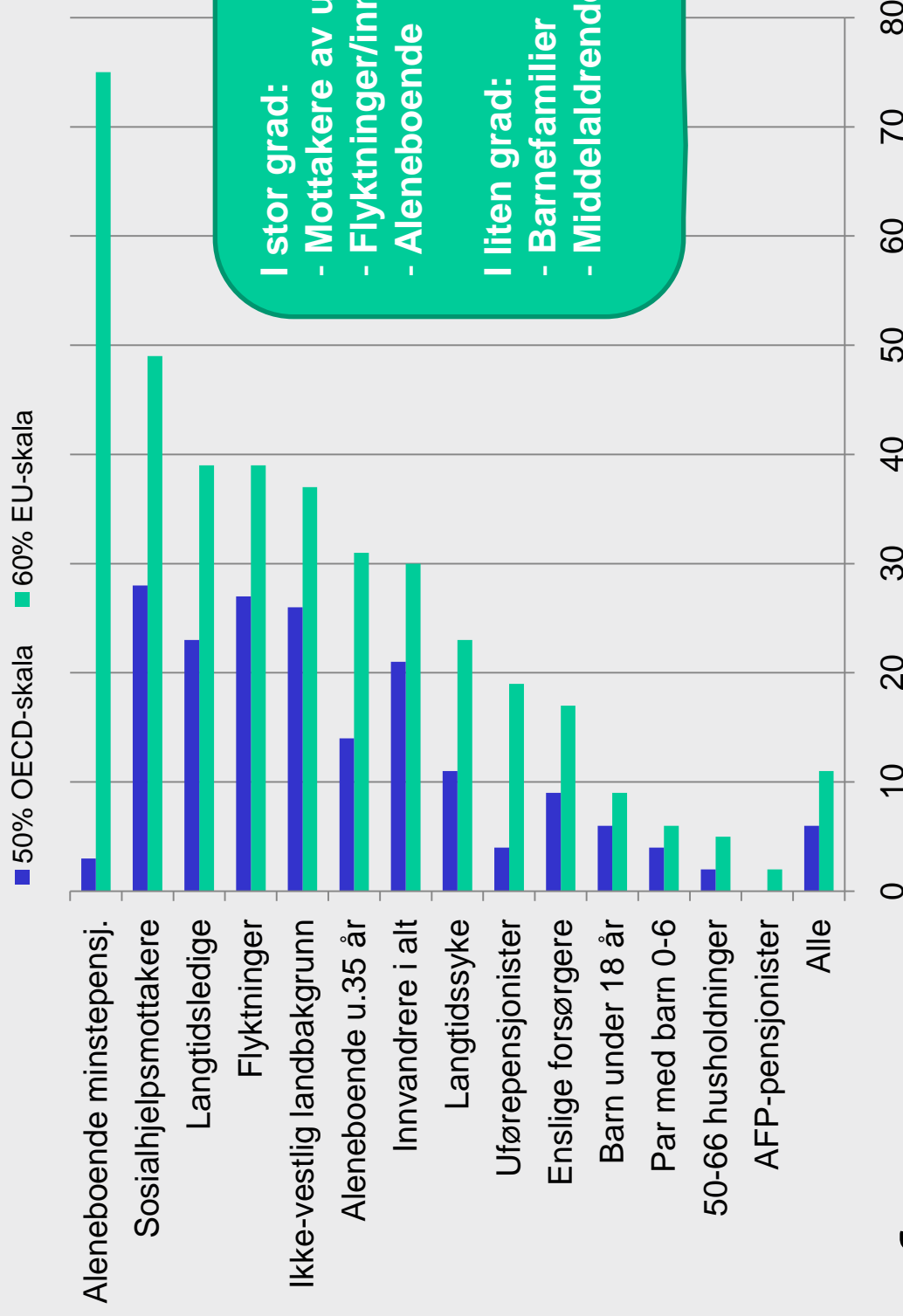
Utfordring 3: Sosial ulikhet

- Det norske samfunnet er preget av liten ulikhet mellom folk, men samtidig er det sosial ulikhet på flere områder
- Det er voksende forskjell på fattig og rik
- En liten gruppe erfarer fattigdom
- Sosial ulikhet kan ha negative konsekvenser
 - Det er generelt negativt at noen har det dårlig
 - Noen grupper særlig utsatt for fattigdom
 - Økende ulikhet kan være både et resultat av og en årsak til mindre solidaritet
- Vi er bekymret for at sosial ulikhet utfordrer sosial tillit og solidaritet i samfunnet

Større forskjell på fattig og rik

- Inntektsveksten de siste 15 årene ikke jevnt fordelt
- De 10 prosent rikeste har økt sin andel av totale inntekster mens de 10 prosent fattigste har redusert sin andel
- De rikeste økte sin andel til nesten 30 prosent, mens de fattigste reduserte sin andel til 3.3 prosent
- Utviklingen snudde fra 2005 til 2006. Da høyinnteksgruppen hadde lavest vekst og inntektsulikheten ble mindre
- Ennå ikke klart hvordan det utviklet seg i 2007, men det er all grunn til å anta at rikdommen avtar i 2008 og 2009. Spørsmålet er hvordan de på bunnen av fordelingen klarer seg gjennom krise

Hvem er fattige i Norge?

Utfordring 4: Marginaliseringsspiraler

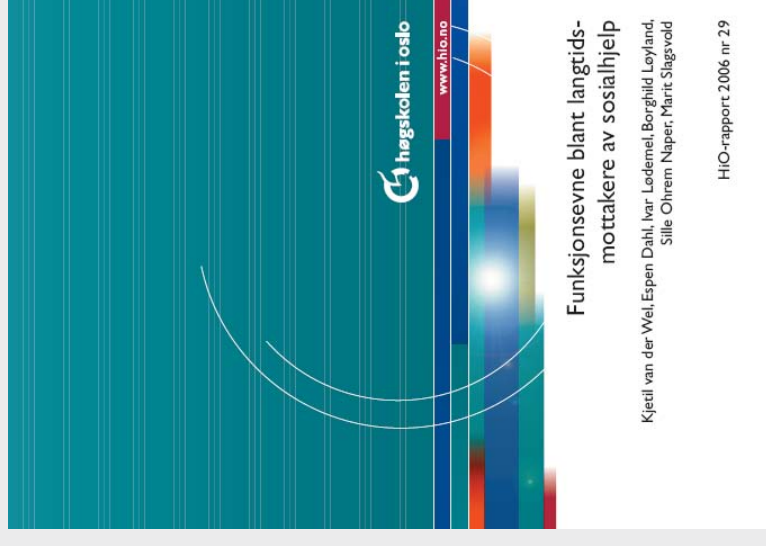
- Mange som har flere levekårsproblemer opplever vedvarende problemer og opphopning av problemer
- I det norske samfunnet er det noen som er inne i marginaliseringsspiraler
- Til tross for utjevningsidealer er det betydelig reproduksjon av ulikhet på noen områder i Norge
- Marginaliseringsspiraler utfordrer grunnverdier i det norske samfunnet
- Til tross for innsats på flere områder brytes ikke marginaliseringsprosesser og ulikhet reproduseres

Eksempler på marginaliseringsspiraler

- Sosialhjelpsmottak går i arv
- Høy utdanning bedrer generelle levekår, men skolen klarer ikke jevne ut sosiale forskjeller i skoleprestasjoner. Verre; skolen reproducerer ulikhet
- Kontakt med hjelpeapparatet betyr ofte ikke brudd i marginaliseringsprosesser for bostedsløse og rusmiddelmissbrukere
- Innsatte opplever reproduksjon av ulikhet: jo flere problemer i oppveksten, desto dårligere levekår som voksen
- Etnisk minoritetsbakgrunn er en risiko for marginaliseringsspiraler

Hva vet vi om langtidsmottakere av sosialhjelp?

- Overrepresentasjon av unge og overvekt av menn
- Lite arbeidserfaring (men dette gjelder ikke alle)
- Problemer i oppveksten (økonomi, konflikter i hjemmet, problemer på skole, 1/3 langvarig mobbing)
- 39% har vært domfelt
- Omfattende og til dels alvorlige helseproblemer (1/5 dårlig generell helse, men 45% så dårlig helse at det påvirker evnen til å fungere i dagliglivet)
- Høy forekomst av psykiske plager (58%)
- 1/3 har rusproblemer
- Liten sosial tillit
- Mindre kontakt med familie og venner enn befolkningen ellers.
- Lite/svake bånd til personer og miljøer som er ulike dem selv (bridging sosial kapital)
- Lavere mestringsfølelse enn befolkningen generelt
- Lavere egenverd

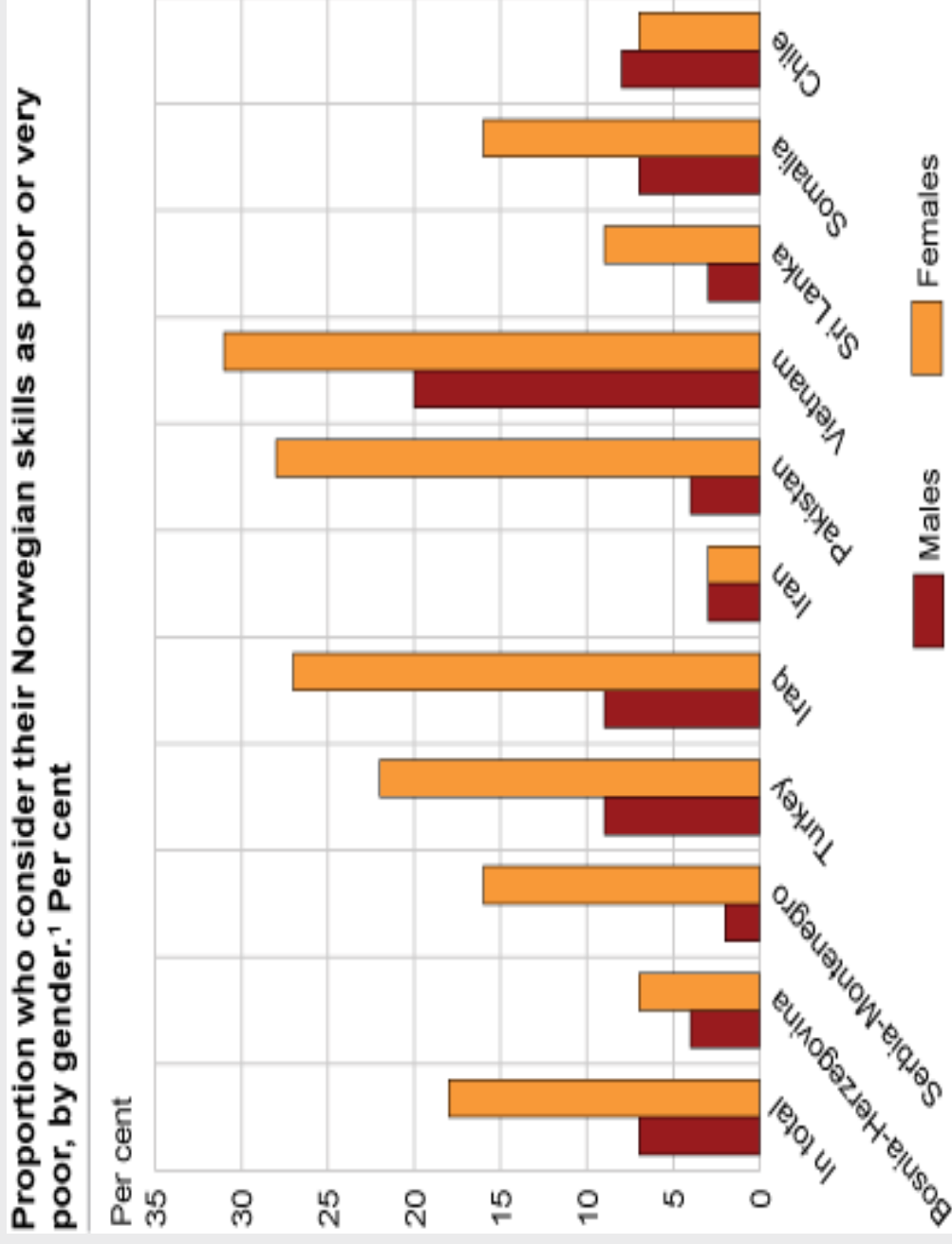

Forhold ved etnisk minoritetsbakgrunn som vekker bekymring...

- Mange foreldre som innvandret fra land utenfor Vesten befinner seg utenfor arbeidsmarkedet eller i arbeidsmarkedets randzone
- Mange har liten, eller svært sen yrkes- og lønnsmobilitet
- Personer med ikke-vestlig bakgrunn har høyere fattigdomsrisiko enn andre
- De har også økt risiko for opphopning av dårlige levekår

Manglende norskerdigheter er et problem

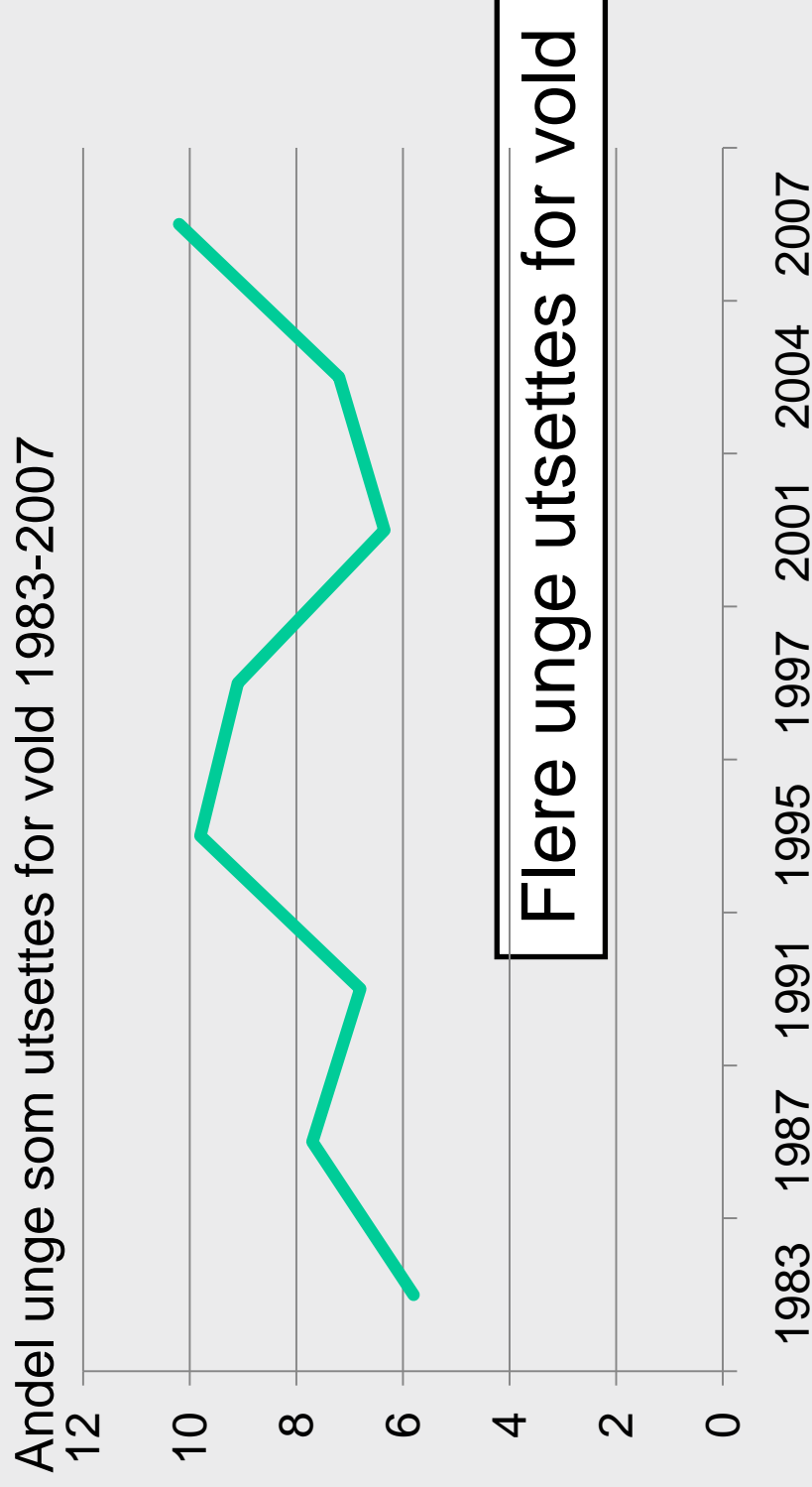

¹ Descendants and immigrants who arrived in Norway before school age are not included.
Source: Living conditions among immigrants 2005/2006.

Utfordring 5: Vold i ungdomsmiljøer

- Vold er negativt uansett hvem som er offer
- Vold rettet mot barn og unge er likevel spesielt bekymringsfullt og barn og unge har særlige krav på samfunnets beskyttelse mot vold og overgrep
- Det at barn og unge utøver vold mot hverandre - eller andre - er uakseptabelt og ses gjerne som en indikasjon på dyptliggende problemer
- Vold svekker folks tillit til hverandre og økt voldsbruk er dermed en trussel mot sosial integrasjon og sosialt samhold

Vold i ungdomsmiljøer

Ungdom utøver vold mot hverandre

- En undersøkelse fra seks norske fylker viste at 24 prosent av guttene og 12 prosent av jentene hadde blitt utsatt for vold fra annen ungdom siste år
- Vold fra voksne hadde langt mindre omfang enn vold fra annen ungdom

Bilde: Scanpix

- I tillegg til at ungdom faktisk utsettes for og utøver mer vold, gir den offentlige debatten ofte inntrykk av at ungdomsvolden har endret karakter
- Opptøyer i Oslos gater og gjengdannelser tas til inntekt for et slikt syn
- Det er vanskelig å finne belegg for at ungdomsvolden generelt er mer brutal, men siden 80-tallet har det vært en kraftig økning i unge (15-29) som har blitt siktet for trusler, legemsfornærmelse eller legemsbeskadigelse (SSB 2007 –

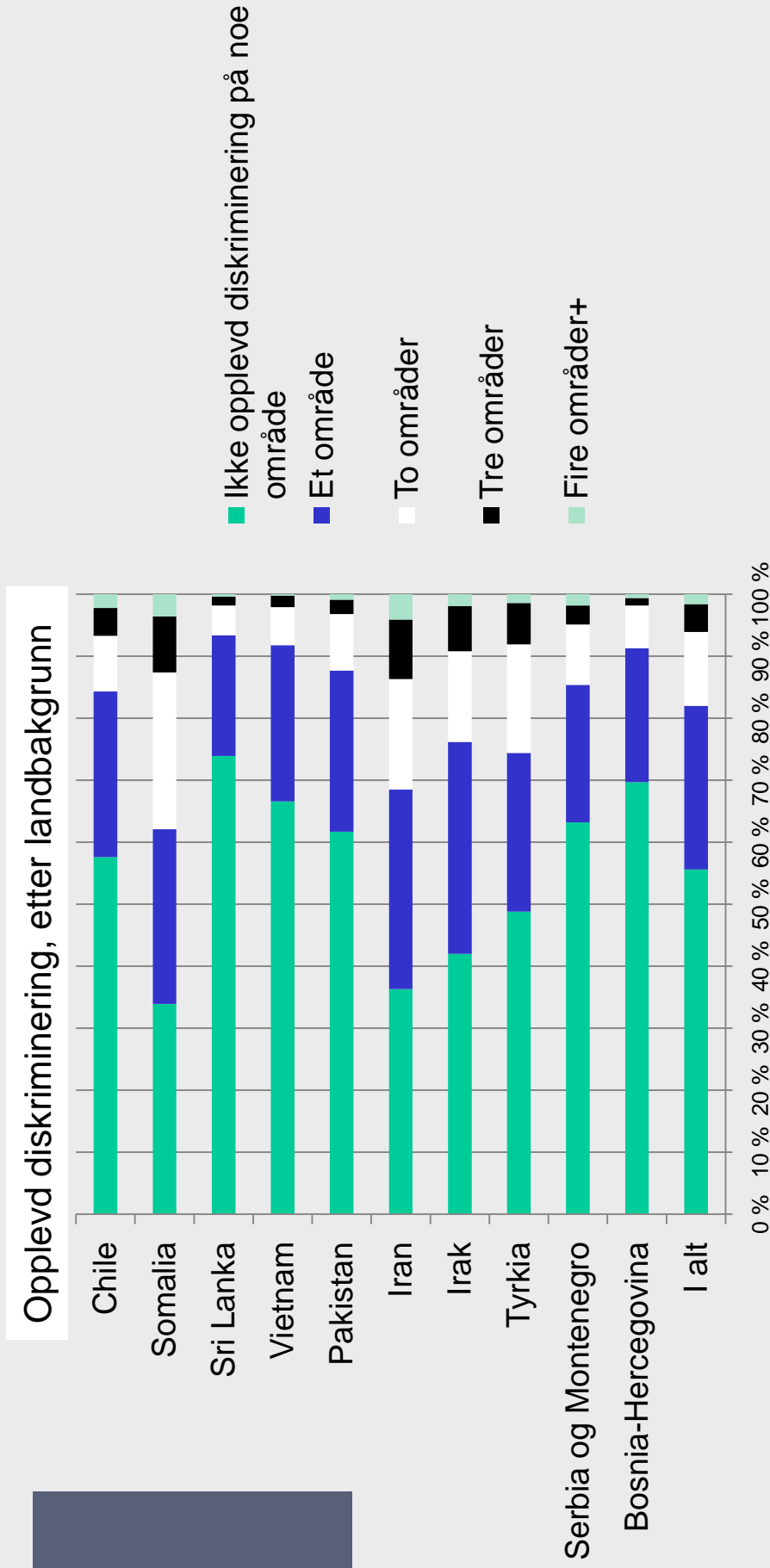
Bilde: Scanpix

Utfordring 6: Nye trusler mot likestillingsidealet

- Det norske samfunnet er et av de mest kjønnslikestilte i verden. Likestilling er imidlertid ikke bare et kjønnsprosjekt.
- Det tilstrebes også likestilling mellom personer med ulik etnisk bakgrunn, seksuell legning og funksjonsevne.
- Manglende likestilling og/eller opplevd diskriminering er en personlig belastning. I tillegg medfører manglende likestilling at ikke alle kan utnytte sine ressurser og evner på en optimal måte. Det er en samfunnsmessig belastning.

→ **Lykkes vi med likestilling på alle fronter?**

Nær halvparten av alle innvandrere har opplevd diskriminering

Rett mann på gal plass?

- Ikke-vestlige innvandrere er i større grad enn andre arbeidstakere overkvalifisert, i den forstand at de har høyere formell utdanning enn jobben deres krever (Villund 2008)
- Blant innvandre fra ikke-vestlige land er kvinner overkvalifisert i større grad enn menn (Villund 2008)
- For ikke-vestlige innvandrere er risikoen for å være overkvalifisert høyere også i de tilfellene der utdanningen er tatt i Norge (Støren 2006)

→ Er dette resultater av diskriminering eller andre mekanismer?

I arbeid, men hva slags?

- Innvandrere er mer utsatt for belastninger og ulykker og har mindre kontroll over eget arbeid enn befolkningen totalt
- I hele befolkningen var 11% midlertidig ansatt, mot 23% blant innvandrere
- Innvandrere opplever i mindre grad enn befolkningen ellers at de får mulighet til å utnytte ferdigheter og kunnskap i jobben (10 prosentpoengs forskjell samlet sett)

Personer med funksjonsnedsettelse står utenfor arbeidslivet

- Kun 45 prosent av personer med funksjonsnedsettelse er i jobb
 - 92 000 ikke-sysselsatte funksjonshemmede ønsker arbeid. Dette utgjør 17 prosent av ikke-sysselsatte i yrkesaktiv alder.
 - Yngre velkvalifiserte personer med nedsatt funksjonsevne opplever at de sliter med å komme inn på arbeidsmarkedet.
- **Hvorfor blir så mange som egentlig ønsker å jobbe stående utenfor arbeidslivet?**
- **Vil den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven bedre situasjonen?**

Homofile og diskriminering på bakgrunn av seksuell legning.

- Det reises spørsmål ved om det er behov for utvidet diskrimineringsvern for homofile samt inkludering av HIV-smittede i diskrimineringslovgivningen.
- Mye fokus på direkte diskriminering, vold og trakassering.
- Undersøkelser sannsynliggjør indirekte diskriminering innenfor en rekke områder som for eksempel helsetjenester, forsikringsbransje, bolig, idrett og religion.

Utfordring 7: Ensomhet

- Ensomhet kan defineres som en følelse av savn etter nær sosial kontakt. Om en selv velger å være for seg selv kan en ikke karakteriseres som ensom
- Det har vært forsket lite på ensomhet, og man kan ikke si noe sikkert om utviklingen i ensomhet. Det er imidlertid lite som tyder på at andelen ensomme øker, og det har vært en økning i de som sier at de har en fortrolig venn de siste 30 årene
- Vår bekymring er de som sier at de ikke har noen nær, fortrolig venn, og om mangel på sosial kontakt rammer noen grupper mer enn andre
- Det at mennesker har kontakt med hverandre er viktig for den enkeltes velferd. Sosial kontakt mellom samfunnsborgere er dessuten en forutsetning for sosial tillit

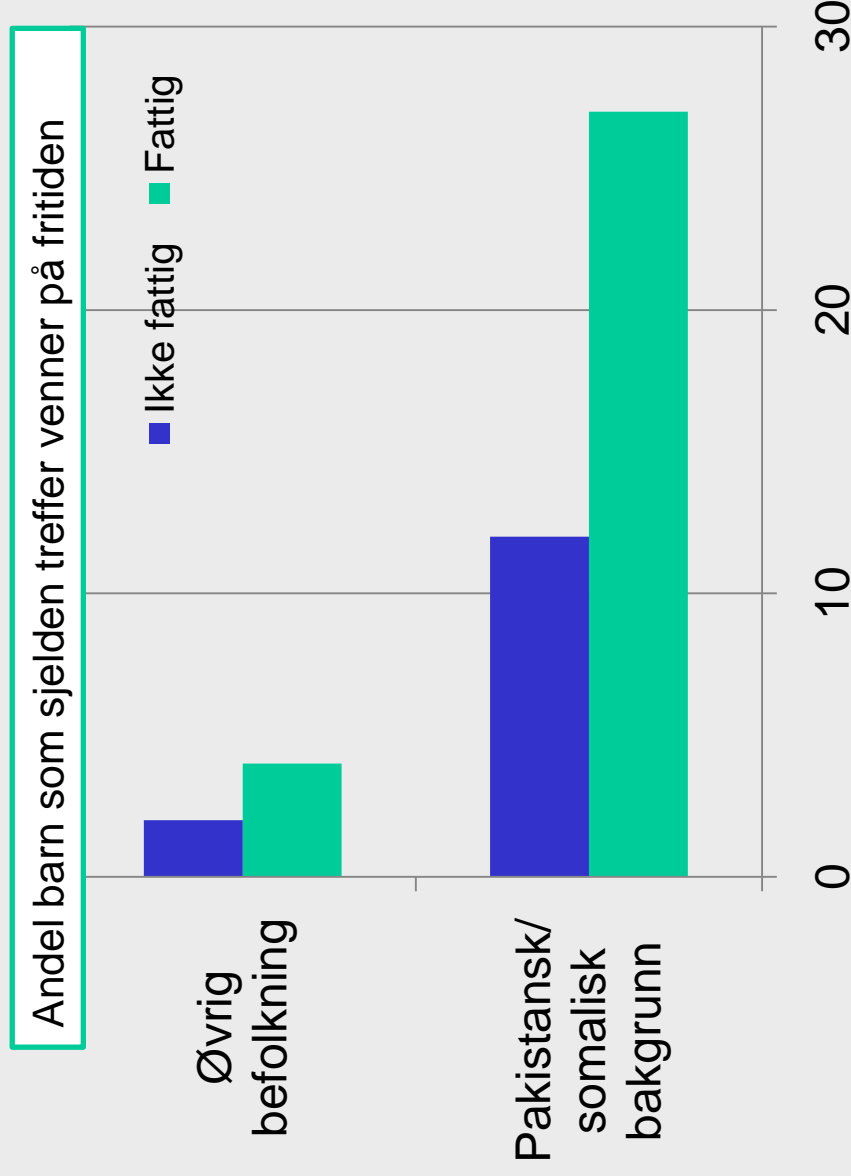
Ikke økning i ensomhet, men...

- Dårlig materielle levekår og lav utdanning øker risiko for sosial isolasjon og ensomhet (Barstad 2008).
- Risikogrupper:
 - Sosialhjelpsmottakere mest utsatt (Normann SSB 2008)
 - Fattige ungdommer (Sletten mfl 2004)
 - Innvandrere (Kavli 2007)
 - Eldre aleneboere (Normann SSB 2008)

Innvandrere og ensomhet

- Innvandrere fra ikke-vestlige land forteller oftere enn nordmenn at de er ensomme (Blom og Henriksen 2008)
 - 38% av deltakerne i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse blant innvandrere oppgir at de ofte eller av og til føler seg ensomme. Det er 16 prosentpoeng høyere enn i øvrig befolkning.
- Dårlig kontakt med det norske samfunnet og svekket familienettverk bidrar til sosial isolasjon. (Blom 1996)
- I innvandrede familier der foreldrene mangler sosialt nettverk og har liten kontakt med egen familie, har barna markert høyere risiko for å ha få venner og liten vennekontakt (Kavli 2007)

De aller fleste barn treffer venner regelmessig, men barn med pakistansk og somalisk bakgrunn har mindre vennekontakt enn andre barn

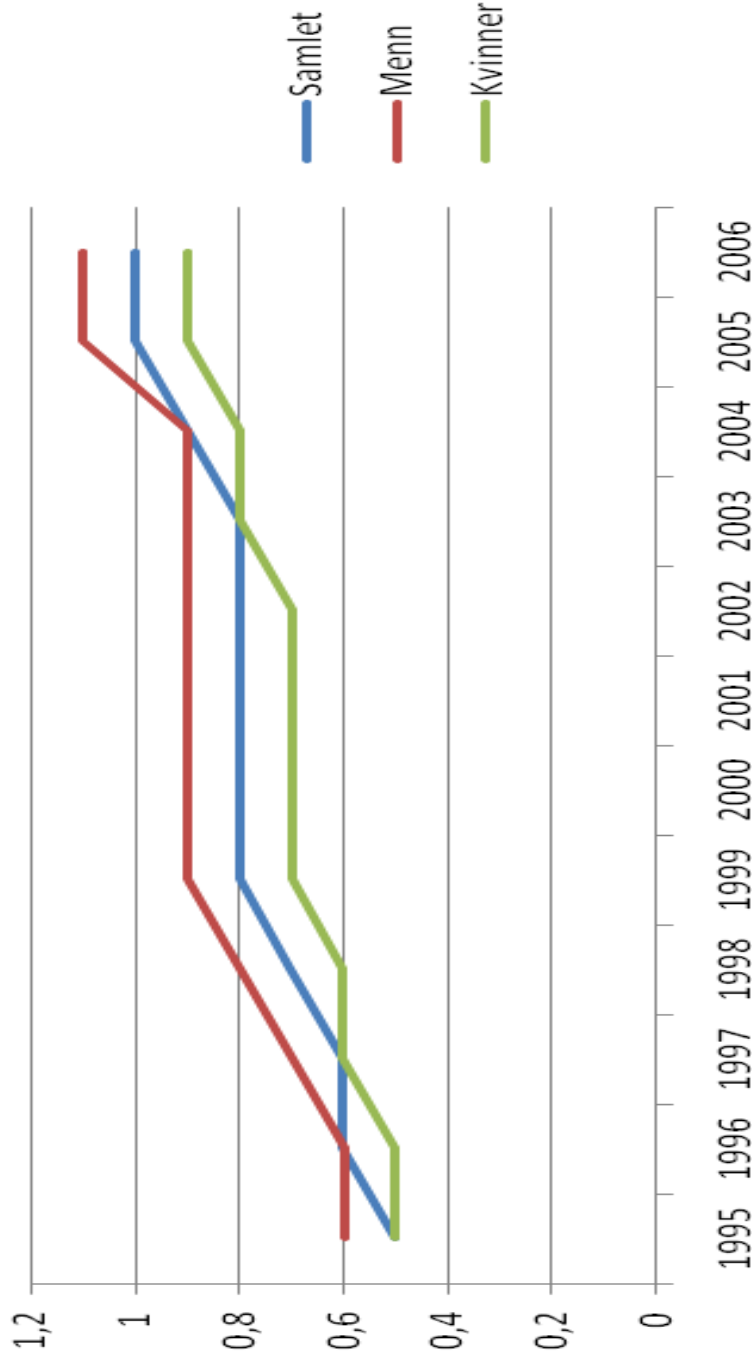

Utfordring 8: Unge psykiske helse

- Unge skal ha det bra og god psykisk helse er et viktig grunnlag for å klare voksenlivet
- At unge med psykiske plager ikke får tilstrekkelig oppfølging innebærer en fare for framtidig utenforskap
- Over flere år har vi registrert en økning i unge som blir uføre på bakgrunn av psykiske lidelser
- Utvikling i ungdoms psykiske helse er urovekkende og må tas på alvor
- Psykiske lidelser har konsekvenser for den enkelte, men også for samfunnet som helhet

Andelen unge uføre vokser

Andelen unge i alderen 18 – 24 år som er uføretrygdet

Psykiske plager blant unge

- 13 prosent av unge mellom 13 og 15 år så plaget av angst og depresjon av de trenger behandling
- Ungdom med betydelige psykiske plager får verken støtte fra lærere eller blir fanget opp av helsevesenet
- Hoveddelen av de som utvikler betydelige psykiske plager tilhører ikke spesielle risikogrupper
- Sosial støtte er viktig forebygging

Utfordring 9: Narkotika og rusmiddelmissbruk

- Samfunnet må måles på hvordan de ivaretar de svakeste.
- Rusmiddelmissbruk rammer ikke bare den enkelte, men også familier og nærmiljø. Misbruket har ringvirkning for samfunnet som helhet – misbruk skaper utrygghet
- Debatt om gratis utdeling av heroin blir av mange sett som uttrykk for at ruspolitikken har vært mislykket og at rusomsorgen har sviktet.

→ **Hvordan klarer vi å ivareta rusmiddelmissbrukerne?**

Narkotika- og rusmiddelmisbruk er et problem fordi...

- ... det har svært negative leveårskonsekvenser for misbrukeren
- ... det har svært negative konsekvenser for misbrukerens familie/nærmiljø
- ... rusmiddelmisbrukere ofte lever uverdige liv der de utsettes for stigmatisering og nedverdiggelse, samtidig som de ofte må begå kriminelle og/eller nedverdiggende handlinger for å finansiere sitt misbruk
- ... det er vanskelig å rehabilitere rusmiddelmisbrukere og en ikke ubetydelig gruppe mennesker står dermed i fare for å måtte leve svært vanskelige liv

Narkotika og rusmiddelmisbruk – omfang

- Norge er på overdosetoppen i Europa – 200 personer døde av overdose i 2007
- I 2006 anslo SIRUS at det da var 8500 – 12500 injiserende misbrukere i Norge
- Det er heldigvis en nedgang i andel unge som bruker narkotiske midler som hasj og marihuana og nedgang eller stagnasjon i bruk av andre rusmidler blant unge
- Noen grupper er særlig utsatt for rusmiddelmisbruk, for eksempel innsatte i fengsel, bostedsløse, langtidsmottakere av sosialhjelp

Utfordring 10: Sosial kapital på gyngende grunn

- Sosial kapital er en betegnelse på tilliten i samfunnet: tillit mellom individer, tillit mellom borgere og politikere, tillit til samfunnets institusjoner
- Det norske velferdssamfunnet er tuftet på solidaritet, likhetsidealer og høy grad av tillit

Forhold som truer den sosiale kapitalen truer også velferdssamfunnet

- Utenforskap rammer noen få, men er synlig
- Kan man tenke at noen av gruppene kan takke seg selv for sin egen situasjon
- Økende velstand for noen veldig få kan skape grobunn for misunnelse og svekket solidaritet
- Økning i vold – skaper usikkerhet og sviktende tillit
- Ny underklasse med etnisk dimensjon – ikke gitt at folk føler solidaritet med ”de andre”

→ **Truer slike forhold den sosiale tilliten i det norske samfunnet og dermed velferdssamfunnet?**

Kilder

Statistikk om det norske utdanningsnivået og om sysselsettingen finnes på SSBs hjemmeside:

<http://www.ssb.no/utniv/tab-2008-08-21-01.html>

<http://www.ssb.no/aku/tab-2009-01-28-03.html>

<http://www.ssb.no/emner/04/02/fakta/fakta2009.pdf>

Aftenposten 09.12.07 om papirløse lever med ekstra psykisk press;

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article2143042.ece>

Aftenposten 16.02.08 om økningen i personer uføretrygdet på grunn av psykiske lidelser.

<http://www.aftenposten.no/helse/article2260875.ece>

Barstad, A. (2004): Sosial og politisk deltaking. Flere vennskap og stabil organisasjonsdeltaking. *Samfunnsspeilet* 5, 2004, Statistisk sentralbyrå, 19-26.

Bakken, A. (2007): Ungdomsskolens klasseskiller. I Strandbu, Å. og T. Øya (red): Ung i Norge: Skole, fritid og ungdomskultur. Oslo Cappelen forlag.

Barstad, A. (2008): Changing Welfare, Living Conditions and Social Integration, Doktoravhandling, Series of dissertations submitted to the Faculty of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Oslo

Blom, S. og K. Henriksen (2008): Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006. SSB 5/2008.

Blom, S. og K. Henriksen (red) (2008): Levekår blant innvandrere i 2005/2006. Rapporter 2008/5. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Blom, S. (1997): Samfunnsspeilet nr. 4, 1997 Levekår blant ikke-vestlige innvandrere

Brunovskis, A. & R. Surtees (2007): Leaving the past behind? When victims of trafficking decline assistance.

Dagsavisen 28.1.09. Kirkens Bymisjon vil starte helsetilbud for illegale migranter:

<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article395060.ece>

Dyb, E., I. Brattbakk, K. Bergander og J. Helgesen (2006): Løslatt og hjemløs. Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold. Samarbeidsrapport NIBR/Byggforsk/KRUS.

Etniske minoriteter: SSB: <http://www.ssb.no/innvandring/>

European Quality of Life Survey 2007,
www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eqls/2007/index.htm

Fløtten, T. (2007) i Dølvik, Fløtten, Hernes og Hippe (red): *Hamskifte, Den norske modellen i endring*. Kapittel 10 Ulikhet og sosial fordeling.

Fløtten, T. (2007): Ulikhet og sosial fordeling i Dølvik mfl. (2007):Hamskiftet. Den norske modellen i endring. Gyldendal Akademisk.

Folkehelseinstituttet: www.norgesghelse.no

Friberg, J.H. og G.Tyldum (2007): Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet. Fafo-rapport 2007:27.

Friestad, C. og I.L.S. Hansen (2004): Levekår blant innsatte. Fafo-rapport 2004:429.

Funksjonshemmede: <http://www.ssb.no/akutu/>

Grønningsæter, A. B. og B. R. Nuland (2008), Diskriminering av lesbiske, homofile og bifile og av hivpositive. En litteraturgjennomgang. Fafo-notat 2008:24

Hansen, I.L.S. mfl. (2007): Ikke bare å bo. Fafo-rapport 2007:38 .

Hansen, I. L. S. og K. Reegård (2008), Hvordan bryte igjennom? Møte med arbeidslivet for høyt kvalifiserte personer med nedsatt funksjonsevne. Fafo-rapport 2008:41

Hansen, I. L. S. og S. Øverås (2007), "Bolig for personer med psykisk lidelse og rusproblematikk". I: Brodtkorb, E. og M. Rugkåsa, red., Under tak – mellom vegger. Perspektiver på boligens betydning i velferdsstaten. Gyldendal Akademisk.

Hansen, I.L.S. (2007), Møte med en likemann. Evaluering av WayBack – stiftelsen Livet etter soning. Fafo-notat 2007:03

Hansen, I.L.S. og J. Svalund: Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet. Et oversikt-bilde. Fafo-notat 2007:04/AFI-notat n2007:2.

Hansen, T. mfl. (2006): Bostedsløse i Norge 2005. Byggforsk prosjektrapport 403

Helland, M.J., og K.S. Mathiesen (2009): 13-15 åringer fra vanlige familier i Norge – hverdagsliv og psykisk helse. Rapport 2009:1. Folkehelseinstituttet.

Hollås, H.A. (2006): Flere i utdanning – på alle nivå. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200605/05/index.html>

<http://www.barneombudet.no/temasider/barnevernet/arkiv/barneverne1/>

<http://www.blikk.no/nyheter/sak.html?kat=1&id=18190>

<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article363486.ece>

http://www.riksrevisjonen.no/Aktuelt/Pressemeldinger/2005/Pressemelding_Dok_3_12_2004_2005.htm

Kavli, H.C. (2007) En felles fritid? Livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo. Fafo-rapport 2007:22

Kilde Helseundersøkelsene: www.norgeshelsa.no

"Kunnskapsstatus om frafall i videregående opplæring." Faktaark – februar 2006. Utdanningsdirektoratet.

Lorentzen, T. og R. Nilsen (2008): Langtidseffekter av å vokse opp i familier som mottar sosialhjelp. Fafo-rapport 2008:14.

Narkotikasituasjonen i Norge / The Drug situation in Norway

NAV: Uførestatistikk

Normann, T.M. (2008): <http://www.ssb.no/ssp/utg/200805/12/> SSB

Notat om uføreytelser fra NAV: <http://www.nav.no/binary?id=245753&download=true>

Villund, O. (2008): *Riktig yrke etter utdanning? En registerbasert undersøkelse om kompetanse og arbeidsoppgaver hos ansatte med innvandrerbakgrunn*. Rapporter 2008/37. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Reproduksjon av ulikhet i skolen – og effekter av høy utdanning for levekår: St.meld. nr. 16 (2006-2007).

Raaum, O.(2003): Familiebakgrunn, oppvekstvilkår og utdanningskarriere. I Utdanning 2003. Ressurser, rekruttering og resultater. Oslo SSB.

SIRUS / EMCDDA, 2009

Skilbrei, M.-L. & M.Tveit(2008): Defining Trafficing Through Empirical Work. Blurred Boundaries and theri Consequenses. In "Gender, Technology and Development". 121(1):9-30.

Skilbrei, M.-L., M.Tveit & A.Brunovskis (2006): Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i gateprostituasjon i Norge. Fafo-rapport 2006:525.

Sletten, M., T. Fløtten og A. Bakken (2004), Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida". *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 4(2): 55-76

SSB – Inntektsstatistikk for husholdninger 2006, frigitt 2008. <http://www.ssb.no/emner/05/01/iffor/>

SSB innvandringsstatistikk: Kilde: <http://www.ssb.no/innvandring/>

SSB kriminalitetsstatistikk. http://www.ssb.no/a_krim_tab/tab/tab-2008-05-16-01.html

SSB, Levekårsundersøkelsen 2007.

SSB, Tilleggsundersøkelsen om funksjonshemmede. AKU, SSB 2.kv. 2008

SSB: <http://www.ssb.no/innvandring/>

Støren m.fl. 2007, Markussen m.fl. 2008, SSB Fakta om utdanning 2009, nøkkeltall fra 2007, samt <http://www.ssb.no/vgogjen/>

Støren, L. A. (2006); Innvandrere med høyere utdanning: hvordan er deres møte med det norske arbeidsmarkedet? Fra Grøgaard og Støren (red.): *Kunnskapssamfunnet tar form: utdanningseksplasjonen og arbeidsmarkedets struktur*. Cappelen akademisk forlag, Oslo, side 141-172.

Taksdal, A., J.K. Breivik, K. Ludvigsen og B. Ravneberg (2006): På randen av å bo. Erfart kunnskap om livet og flyttingene mellom psykiatri, rusomsorg, gater, hospits og egne boliger. av Rokkansenteret Rapport 1, 2006

Tveit, M. og M.-L. Skilbrei (2008): Mangfoldig marked. Prostitusjonens omfang, innhold og organisering. Fafo-rapport 2008:43.

UNDP 2008, levekårsindeks: <http://hdr.undp.org/en/statistics/>

Ungdom med lav utdanning: www.lo.no/u/Om-LO/LO-mener1/Samfunnsnotater1/2008/03-Ungdom---Litt-om-situasjon-og-utfordringer-i-arbeidsmarkedet

Utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i videregående opplæring. En av fem slutter underveis. SSB 2008, frigitt 16 okt.)

Ytrehus, S. og J.A. Drøpping (2004): Kartlegging av tjenester til tidligere bostedsløse. 70 % av kommunene vurderer at alle eller de fleste med rusproblemer også har behov for oppfølging i bolig. Kun en av fire rapporterer at alle eller de fleste får denne typen hjelp.

De ti største humanitære utfordringene i Norge

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-notat 2009:05
ISSN 0804-5135